

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Riigiteaduste instituut

Meelis Kivinurm

Kohustuslikud valimised: teooria, rakendamine ja mõju

Bakalaureusetöö

Juhendaja : Mihkel Solvak (PhD)

Tartu 2013

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Meelis Kivinurm

Sisukord

Sissejuhatus	4
I Osaluse kohustuslikkus.....	6
1.1 Valimine kui kodaniku kohus riigi ees	6
1.2 Küsimus legitiimsusest.....	8
1.3 Küsimus kaasamisest.....	11
1.4 Demokraatiateoreetilise põhjenduse olemasolu	13
II Kaardistamine.....	16
2.1 Kohustuslike valimiste kaardistamine	16
III Mõju	23
3.1 Riikide organiseerimine.....	23
3.2 Riikide grupeerimine tunnuste varieerumise alusel	25
Kokkuvõte	28
Kasutatud materjalid	30
Summary	32

Sissejuhatus

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on uurida kohustuslike valimisi. IDEA (Institute For Democracy And Electoral Assistance) andmetel on maailmas hetkel 29¹ riiki (arvestades parlamendivalimisi 2009. a seisuga)², kus valimised on kohustuslikud. See on ümardatult 15% kõikidest riikidest (IDEA). See on üpriski suur osakaal ning antud teema on saanud teenimatult vähe kajastust. Eestikeelne mõtterraamistik antud teemal praktiliselt puudub, kui kõrvale jätta mõned üksikud arvamuskirjandused (nt Silver Meikari arvamuskirjandus Eesti Ekspressis 2004. aastal) (Meikar, 2004) ning ettepanekud, mis on tehtud Osalusveebis (osale.ee)³ ja vastses Rahvakogu portaalis (rahvakogu.ee).⁴ Vähesed on teadlikud sellest, et ka esimeses Eesti Vabariigis on kunagi kohustuslike valimiste printsiipi rakendatud. Meikar viitab oma artiklis 1931. a valimiseaduse muudatustele, mis nägid ette, et põhiseaduse muutmise eelnõu rahvahääletusest pidid osa võtma kõik hääleõiguslikud kodanikud ning mitteosalenule võidi määrata rahatrahv kuni viis krooni (Riigi Teataja 23.06.1931), (Meikar, 2004).

Välismaises teaduskirjanduses on ilmunud antud teemal siiski hulgaliselt artikleid ning seda teemat on lahatud mitmete erinevate nurkade alt. Esile võib tuua Sarah Birchi 2009. a ilmunud raamatu: „Full participation – A comparative study of compulsory voting.“ Võib öelda, et see on kõige põhjalikum ja mahukam kohustuslike valimiste teemat lahkav teos. Seetõttu on see teos kindlasti ka üheks tugisambaks käesolevale bakalaureusetööle. Miks seda teemat uurida? Kohustuslikel valimistel on võime saada rohkem kodanikke valimiskastide juurde ning seeläbi stimuleerida poliitilist aktiivsust. Heaks näiteks sobib Singapur, kus kohustuslikud valimised võeti kasutusele 1958. aastal. Parlamendivalimistel, mis sellele eelnesid (1954), oli osalusprotsent 52,7. Esimestel kohustuslikel valimistel (1959) oli osalusprotsent 90,1 (Birch, 2009, lk 82).

Töö eesmärgid ja struktuur on kirjeldatavad koos. Töö jaguneb kaheks osaks, millest teine jaguneb omakorda veel kaheks. Esimeseks osaks on teoreetiline pool, mille

1 - Hiljem saab kasutatavaks numbriks 25 (vt põhjuseid lk 16).

2 - <http://tinyurl.com/ce4lrvz> (19.05.2013)

3 - <http://tinyurl.com/d79ebub> (19.05.2013)

4 - <http://tinyurl.com/cndkdex> (19.05.2013)

eesmärgiks on leida koostöös mitmete poliitiliste mõtlejatega (S. Birch, A. Lever, M. Franklin, H. Abraham, B. Engelen, C. Fischer, A. Hadjar, M. Beck, L. Hill, K. Jakee, G. Sun, H. Lardy, D. Machin, B. Saunders, F. Moreau, R. Katz) kohustuslikele valimistele demokraatiateoreetiline põhjendus. Töö teine osa on empiiriline, mille esimeses osas kaardistab autor kohustuslike valimiste ulatuse (millised riigid?) ning sanktsioonide iseloomu (millised karistused?). Empiirilise osa teine pool keskendub kohustuslike valimiste mõju (valimisaktiivsus, demokraatia kvaliteet) hindamisele nendes riikides (valimisaktiivsus, demokraatia kvaliteet). Nende kolme osise sünteesi tulemusena peab töö vastama küsimusele: „Millisel määral õigustavad ennast kohustuslikud valimised?“

Loogilised eeldused/ootused töö tulemuse võtmes on järgnevad. Saab eeldada, et kohustuslikele valimistele on võimalik leida demokraatiateoreetiline põhjendus. Teiseks eelduseks on see, et kohustuslike valimiste rakendamises esineb väga suuri erinevusi (väga erineva taustaga riigid ning erineva iseloomuga kohustuslikud valimised) ning seetõttu esineb suur varieerumine reaalses valimisaktiivsuses ja demokraatia kvaliteedis.

Juba sissejuhatuses on vajalik mõistesse „kohustuslikud valimised“ selgust tuua. Valimist, kui nähtust ise, ei saa teha kohustuslikuks, sest hääletamine on teadupärast anonüümne. Kodanikel on võimalik hääletusel rikkuda või jätta see tühjaks. Kohustuslikuks saab teha hääletusel osalemise. Nüüd ja edaspidi peab autor kohustuslike valimiste all silmas seda, kui hääletusel osalemine on kohustuslik.

I Osaluse kohustuslikkus

Järgnevas osas otsib autor kohustuslikele valimistele demokraatiateoreetilist põhjendust. Aristoteles on öelnud, et inimene on oma olemuselt poliitiline loom. Loomulik on see, et inimesed on loonud poliitilise kogukonna ning paramatu on see, et poliitilise kogukonna olemasolek on loonud inimestele uue rolli – kodanikuks olemine. „Uduseks“ lähevad piirid seal, kus tekib debatt selle üle, mida mõista kodanike kohustuste ja õiguste all ning millises suhtes need omavahel on.

1.1 Valimine kui kodaniku kohus riigi ees

Kontseptsioon kodanike õigustest ja kohustustest on kesksel kohal, kui räägitakse poliitilisest korrast, aga tõsine debatt ja mittenõustumine hõlmab nende omavahelist suhestumist. Modernse debati aluseks on see, kui väidetakse, et hääletamine kui kodanike kohus ja hääletamine kui kodanike õigus, ei ole sugugi kokkusobimatud vaid käivad loomupäraselt kokku (Birch, 2009, lk 40-41). Sarah Birch viitab prantslasest õigusteadlasele Felix Moreaule, kes kirjutas 1896. aastal nii : „Vabadus on kaitstud ainult nende poolt, kes hindavad selle garantiisid ning aktsepteerivad kohustusi, mida see endaga kaasa toob. Kõik inimesed kuuluvad poliitilisse kogukonda ja saavad sellest kasu, seega peavad nad kandma vastutust nende kasude saamise eest. Demokraatia annab oma eelised ja kohustused koos ning koos moodustavad nad nähtamatu terviku“ (Birch, 2009, lk 41). Valimisi vaadeldakse tihti kui kodanike privileegi, aga oma tõde on ka selles, et valimistel osalemisest lähtuvad kollektiivsed hüved (The case for..., 2007, lk 600).

Selle mõtteraamistikuga saab üldjoontes nõustuda. Kui ei panustataks poliitilise kogukonna toimimisse, siis ei saaks sealt ka kasu. Vastutuse jagunemine kodanike vahel poliitilise kogukonna toimimise ees on paeluv kontseptsioon, eriti käesolevat teemat arvesse võttes. Sarah Birch on Ljiphartile, Hillile ja Engelenile viidates seisukohal, et valimine on äärmiselt vajalik tööriist ning see kuulub oma olemuselt kodanikuks olemise juurde. Valimistel osamine on Birchi hinnangul nii kodaniku moraalne kui ka üldine kohus (Birch, 2009, lk 42).

Rääkides valimisest kui kodaniku kohusest tõmmatakse tihti paralleele kodanike muude kohustustega riigi ees. Näideteks sobivad maksude maksmine, osades riikides kohustuslik väeteenistus, vandekohtunikuks olemine või kohustuslik haridus (Birch, 2009, lk 42). Keith Jakee ja Guang-Zhen Sun tõstatavad sama küsimuse: „Kas valimisi peaks vaatama kui kodaniku kohust, nagu seda on maksude maksmine või liikluseaduse täitmine, või on valimiste näol tegemist õigusega, mille rakendamine on indiviidi voli?“ Nad on seisukohal, et need kes vaatavad seda kui kohustust (viidatakse Lijphartile ning Wertheimerile), möönavad kergelt vabaduseriivet, aga on seisukohal, et kohustuslikest valimistest saadav kasu kaalub selle vabaduseriive üles (Jakee & Sun, 2006, lk 63). Selline mõttekäik toetab oma olemuselt kohustuslike valimiste loogikat. Kui näiteks maksude maksmine ning väesteenistuses teenimine on kohustused, mida tuleb riigi ees täita, siis miks ei võiks selleks olla ka valimas käimine? Riigid, kes kohustuslike valimisi rakendavad, saavad sellest loogikast ilmselt üsna sarnaselt aru.

Kohustuslike valimiste institutsioon saab tugevat kriitikat nende poolt, kes ütlevad, et valimine ei ole mitte kohustus klassikalises tähenduses, vaid on õigus (kohustus valida vs õigus valida vs õigus mitte valida). Annabelle Lever tõmbab paralleele teiste poliitiliste vabadustega nagu õigus grupeeruda parteisse, õigus parteist välja astuda, kandideerida valimistel ning, väljendada oma poliitilist arvamust. Üheks selliseks viisiks võib olla ka valimiste boikoteerimine ehk siis nendel mitteosalemine (Lever, 2010, lk 906). Birch viitab Henry J. Abrahamile, kes kirjutas 1955. aastal nii: „On raske näha, kuidas me saame jääda truuks demokraatia põhimõtetele, kui me sunnime kodanikke tegema midagi, mis algselt on mõeldud privileegina. Kui hääletamine on kodanike privileeg, siis see lakkab olemast privileeg, kui see on sunniviisiline. Kuidas saab lahutada kodanikku tema õigusest mitte hääletada?“ (Birch, 2009, lk 43) Samas on argumenteeritud, et kui meil on õigus midagi teha, siis see ei pea tähendama automaatselt seda, et meil on õigus seda ka mitte teha (The case for..., 2007, lk 599).

Henry J. Abrahami seisukohtadega ei saa lõpuni nõustada. Kui eeldada, et valimised on anonüümsed, siis kodanikud ei ole lahutatud oma õigusest mitte hääletada. Nagu mainitud sissejuhatuses, siis saab kodanik hääletussedeli jätta tühjaks või selle rikkuda. Küsimus taandub sellele, kas riigil on õigus kohustada oma kodanikku valimiste päeval välja ilmuma? Saab argumenteerida, et see võib olla õigustatud, kui see

annab piisavalt positiivseid tulemusi valimiskäitumises ja demokraatia tervises üldisemalt. On ka viidatud, et valimine kui moraalne kohustus ei peaks tähendama seda, et see on ka juriidiline kohustus (Birch, 2009, lk 44). Birch viitab Richard Katzile, kes on toonud välja head argumendid sellest, et kodanike vabadus peaks olema piiratud ainult siis, kui see kahjustab teiste kodanike huve. Ühtlasi argumenteerib Katz, et nende arvelt, kes valima ei lähe, tõuseb valimaskäinute otsuse kaalukus. Seega ei oma see teistele negatiivset mõju, vaid pigem positiivset (Birch, 2009, lk 44). Loogikas, et kui „Mart“ valima ei lähe, siis „Juhani“ hääli maksab rohkem, on kindlasti teatav tõetera. Kui aga valimisaktiivsus on ikkagi drastiliselt madal, siis tekib õigustatult küsimus valitsusinstituutide legitiimsusest. Demokraatias on valitsusinstituutide eesmärk esindada rahva huve, aga kui enamik rahvast ei käinud valimas, siis saab nende instituutide legitiimsuse seada kahtluse alla.

1.2 Küsimus legitiimsusest

Demokraatlike riikide põhiseadused viitavad tihti rahvale kui kõrgeima võimu kandjale. Erandiks ei ole ka Eesti Vabariigi põhiseadus, mille esimene üldsäte ütleb, et „kõrgeima võimu kandjaks on rahvas“ (Eesti Vabariigi põhiseadus, 1992). Kõik kõlab väga üllalt, aga klassikalises tähenduses otsedemokraatiat (olulisemad referendumid) kasutatakse tänapäeval vähe. Seega teostab rahvas oma kõrgeimat võimu läbi rahvaesindajate. Siinkohal on oluline etteruttavalt ka mainida, et mitmetes riikides, kus on kasutusel kohustuslikud valimised, sisaldub vastav klausel kohustuslike valimiste kohta ka põhiseaduses. See on oluline näitaja, sest demonstreerib fakti, kui tõsiselt suhtutakse nendes riikides valimistesse ja kui tugevalt nähakse seda kodaniku kohusena. Protsess, mille käigus rahvas oma rahvaesindajad legitimeerib, on äärmiselt oluline. Enne igat valimistsüklit jooksevad läbi massimeedia tuntud poliitikute üleskutsed teemal „Tulge valima!“ Tihti rõhutakse sellele, et niivõrd oluline ei olegi see, et kelle poolt hääletada vaid peamine on see, et kõik tuleksid ning annaksid oma hääle. Ilmselt teenib selline üleskutse kahte eesmärki: suurendada valimisaktiivsust ja näidata riigimehelikkust. Sellest on näha seda, et madal valimisaktiivsus teeb poliitikut murelikuks.

Lisa Hill on seisukohal, et madal valimisaktiivsus mõjutab fundamentaalsete demokraatlike väärtuste (legitiimsus, esindatus ja poliitiline võrdsus) rakendumist

negatiivselt. Ta on seisukohal, et kui valitsuse mandaat on saavutatud ainult osalise informatsiooniga elektoraadilt (ainult teatud osa hääleõiguslikest kodanikest näitas oma eelistust), siis võib selle valitsuse otsuste legitiimsus olla kahtluse all (Hill, 2006, lk 209). Markantsematest näidetest selle argumentatsiooni toetuseks saab tuua Belgia, kus 1843. aastal osales valimistel ainult 14 protsenti valimisõiguslikest kodanikest (Birch, 2009, lk 45). Saab väga edukalt argumenteerida, et kui valimisaktiivsus on niivõrd väike, siis ei pruugi valimistulemused peegeldada sugugi kodanike soove ja tahtmisi. Sellega seoses satub valitsuse otsuste legitiimsus tugeva löögi alla. Seda argumentatsiooni toetavad ka Andreas Hadjar ja Michael Beck. Nad on seisukohal, et väike valimisaktiivsus on sotsiaalne probleem, sest vähene aktiivsus valimistel tähendab ka vähest esindatust hiljem. Madal valimisaktiivsus vähendab valitud institsioonide legitiimsust ning seeläbi vähendab ka nende institsioonide poolt vastuvõetud otsuste aksepteerimist (Hadjar & Beck, 2010, lk 522).

Miks kodanikud ei tule hääletama? Dean Machin toob välja kolm peamist põhjendust. Esimeseks põhjuseks on, et kodanikud tunnevad, et nad ei ole mõjutatud olulistest küsimustest. Teiseks usuvad kodanikud, et nende hääl ei oma otsustavat kaalu ning kolmanda põhjendusena toob Machin välja selle, et kodanik võib uskuda, et ükskõik kes valimised ka ei võidaks, tulemus on kodaniku jaoks ikka sama. Esimese põhjenduse välistab ta kohe ise, sest modernses riigis on piisavalt poliitika poolt lahendatavaid küsimusi ja eluvaldkondi selleks, et paratamatult saavad kõik kodanikud mõjutatud. Ta keskendub enim kolmandale põhjendusele, sest näeb selles teatavaid „surnud ringi“ jooni. Osad kodanikud ei hääleta, selle tulemusena erakonnad ignoreerivad neid. Kuna erakonnad neid kodanikke ignoreerivad, siis nad ei hääleta (Machin, 2011, lk 101). Machin näeb kohustuslikes valimistes võimalikku ravimit sellele surnud ringile. Ta on seisukohal, et kui valimiste kohustuslikkus toob kabiinidesse kodanikud, kes seal tavapäraselt käinud ei ole, siis ei saa erakonnad neid enam ignoreerida ning see tagab nende kodanike parema esindatuse (Machin, 2011, lk 101-102).

Birch viitab Richard Katzile, kes on ka seda küsimust lähemalt vaagitud. Katz on seisukohal, et võimalus, et kellegi üksikhäälest midagi sõltub, on triviaalne, seega ei ole kunagi üksikul indiviidil otstarbekas hääletama minna. Aga kui keegi ei hääleta, siis kukub demokraatia kokku ning kui ei lähe nii halvasti, siis jäävad ikkagi väga paljud

huvid esindamata. Katz on seisukohal, et üksikindiviidi saadav kasu hääletamisest ei suuda ületada hääletamisele läinud „kulu,“ seega ei ole kodanikud võimelised organiseeruma oma huvide kaitseks ning on õigustatud see, kui valima tulek on kohustuslik niikaua, kuni see on kohustuslik kõigi jaoks võrdselt, saavutamaks kollektiivseid hüvesid ja eesmärke (Birch, 2009, lk 46). Katzi ja Machini mõttekäikudega saab üldjoontes nõus olla. Ühest häälest ei sõltu ju tõesti palju, aga kui summaarselt liita need hääled, mis jäävad andmata, siis on tegemist siiski väga suure kogumiga huvidest, mis jäävad ühel või teisel moel esindamata. Eesti Vabariigis oli 2011. a Riigikogu valimistel valimisaktiivsus 63,53 % (IDEA).⁵ Seega jättis umbes iga kolmas hääleõiguslik kodanik oma hääle andmata. See ei ole kindlasti üks hullematest näitajatest, aga märkimisväärse osakaaluga on tegu siiski. Machini mõttekäigu järgi saab argumenteerida, et selle kolmandiku puhul võib olla tegemist „surnud ringiga“. Need kodanikud võivad olla arvamusel, et nendest ei sõltu midagi ning seetõttu ei käi nad hääletamas. Saab väita, et seetõttu saavad erakonnad nende huvisid ka vähemal või suuremal määral ignoreerida. Seda seisukohta toetab ka Clara Fischer, kelle meelest on tõenäoline, et need, kes hoiduvad hääletamast, on poliitilises sfääris marginaliseeritud, sest poliitikud ei pea nende hääle nimel võitlema (Fischer, 2011, lk 39).

Siiski saab ka sellele küsimusele väga tabavalt vastu argumenteerida. Mark N. Franklin on seisukohal, et kodanikud hääletavad siis, kui nad näevad sellel mõtet. Tihti võib olla mittehääletamise põhjuseks valikuvõimaluste nappus või suutmatus näha potentsiaalseid muutusi. Hääletamise kohustuslikuks tegemine võib need küljed varjutada, aga mitte eemalada (Franklin, 1999, lk 206). Franklin näeb valimisaktiivsust ühe indikaatorina demokraatia tervise kohta. Ta on seisukohal, et reformid ja muutused võivad positiivselt kajastuda valimistaktiivsuse tõusust ja negatiivsete reformide puhul vastupidi, aga valimiste kohustuslikuks tegemine eemaldab selle indikaatori (Franklin, 1999, lk 216). See on väga kindlatel alustel seisev mõttearendus. Kui valimised ei ole kohustuslikud, siis me saame valimisaktiivsuse tõusude või languste järgi iseloomustada ühiskonnas toimuvaid protsesse või kui see ei õnnestu, siis me näeme kasvõi seda, kui suurele osakaalule kodanikest ühiskonnas toimuvad protsessid piisavalt korda lähevad, et nad hääletama tuleksid.

5 - <http://tinyurl.com/bnv4bvg> (19.05.2013)

Valimisaktiivsuse olulisuse jalgealust on õõnestanud ka Ben Saunders. „Ei ole põhjust, miks me peaksime hoolima sellest, et kas rohkem kodanikke hääletab või mitte.“ Ta on seisukohal, et kõrgem valimisaktiivsus ei pruugi tähendada paremat demokraatiat, kui madal valimisaktiivsus. Ta on seisukohal, et puhtalt õigusest hääletada demokraatia toimiseks piisab ning ta ei näe põhjust madala valimisaktiivsuse pärast muretsemiseks (Saunders, 2012, lk 307).

Seega on vaja üles tõstada küsimus sellest, et kui palju suurem valimisaktiivsus rohkem valitsust legitimeerib, kui see on saavutatud läbi kohustuse? Tegemine on äärmiselt filosoofilise ja mitmetahulise küsimusega. Üheltpoolt aidatakse kaasa ühiskonna kollektiivsete huvide saavutamisele. Kui palju on väärt need hääled, mis ei ole sündinud motiivist poliitikas kaasa rääkida, vaid kohustusest või hirmust võimalike sanktsioonide ees? Kohustuslikke valimisi tuleks näha kui vahendit mitte kui eesmärki omaette. Teatavad kõrvalmõjud selle vahendi kasutamisel eesmärkide saavutamiseks on ilmsed. On loogiline, et sellises süsteemis lähevad valima ka paljud kodanikud, kes seda muidu ei teeks. Järgnevalt saabki lähemalt vaadatud kaasamise küsimust.

1.3 Küsimus kaasamisest

Sarah Birch viitab Henry J. Abrahamile, kes on kirjutanud, et süsteemides, kus valimine ei ole kohustuslik, lähevad valimiskastide juurde ainult need, kellel on avaliku sfääri vastu huvi ja olemas teatud teadmised. Ta on seisukohal, et vähe on võita teadmatust massist valimiskastide juures (Birch, 2009, lk 51). Selle väitega saab nõustuda, aga samas saab argumenteerida, et kui kodanik peab juba nagunii valimistele kohale tulema, siis on suur tõenäosus, et ta eelnevalt ennast informeerib ning täiesti võimalik on see, et see paneb kodanikku mõtlema tema poliitiliste eelistuste peale ka siis, kui eelnevalt ei ole see mõtteraamistik kordagi kodaniku peast läbi käinud.

Küsimus tekib, et kui tulemuslik see on? Sarah Birch viitab seoses kodanike kaasamisele kohustuslike valimistega kahele põhilisele vastuargumendile. Esimeks on see, et valimiste kohustuslikuks tegemine ei pruugi lahendada fundamentaalseid probleeme kodanike rahulolematusega poliitikaga ning poliitiliste protsessidega. See haakub Franklini teooriaga sellest, et probleemidele asetatakse „mask“ ette (Franklin, 1999, lk 206). Teisena toob Birch välja võimaluse, et kodanike kaasamine kohustuslike

valimistega võib anda hoopis vastupidise tulemuse – vastikustunde tekitamine valitsusinstituutide suhtes kaasamise ning harimise asemel (Birch, 2009, lk 50). Seda argumentatsiooni on toetanud ka Annabelle Lever. „Poliitilise osaluse väärtus demokraatia kontekstis tuleneb sellest, kui see on vabatahtlik“ (Lever, 2010, lk 904).

Nendes argumentatsioonides on omajagu tõtt, aga kui riigis on suured probleemid rahulolematusega poliitika ja poliitiliste protsesside suhtes, siis kuidas vähendab seda valimistel mitte osalemine? Autor mõõnab, et neid probleeme ei pruugi kohustuslikud valimised lahendada, aga on samas seisukohal, et midagi hullemaks seoses poliitilise rahuolematusega (kohustuslike valimiste rakendamise kontekstis) on raske teha. Vastikustunde tekitamise argumentatsioonis on hirmudel rohkem põhjendust. Kodanik, kes on poliitika suhtes täiesti apaatne, võib kohustuse tõttu muutuda ilmselt veelgi apaatsmaks. Samas ekisteerib siiski ka võimalus, et uue mõtteraamistikuga seoses saavad osad kodanikud poliitikas kaasaráákimise esmakogemuse ning neile võib see meeldima hakata. Seda on võrreldud ka sellega, kui lapsed peavad koolis kohustuslikus korras matemaatikat õppima. On loomulik, et osadel kujuneb sellest välja täielik vastumeelsus matemaatika vastu, aga teistele hakkab just tänu sellele matemaatika meeldima ning huvi pakkuma (Jakee & Sun, 2006, lk 64).

Heather Lardy pakub välja hea kontseptsiooni sellest, kuidas rakendada kohustuslikke valimisi, aga samas vältida vastikustunde tekkimist neis, kes tõesti valima tulla ei soovi. Ühe võimalusena pakub ta välja selle, et luua hääletussedelitele eraldi lahter „erapooletu,“ ning teise kontseptsioonina selle, et kodanikul võiks olla võimalus taotleda enda hääletamiskohusest vabastamist. See annaks tema hinnangul riigile parema ülevaate reaalsest elektoraadist. Lardy ei usu, et poliitika suhtes täiesti apaatne kodanik valimiskasti juures järsku „valgustatud“ saab, seega ta lubaks nende eemalolemise (Lardy, 2004, lk 306, 320-321). Selle kontseptsiooni poolt on argumenteeritud ka teiste poolt. Kohustuslikest valimistest vabastuse võiks anda kõigile, kes täidavad sellekohase avalduse ning toovad ka sisulise põhjenduse (põhjenduseks võib olla nii poliitiline kui ka religioosne põhjus), (The case for..., 2007, lk 603). Samasisulise ettepaneku on teinud ka Bart Engelen. Tema nimetab seda võimaluseks olla teadlikult erapooletu (Engelen, 2009, lk 219).

Loomulikult on hea, kui kodanikke ei ole vaja kunstlikult poliitilistesse protsessidesse kaasata ning nad osalevad seal vabast tahtest, aga nagu kordavalt mainitud, siis ühiskond on loodud alustele, mille eesmärgiks on kollektiivse heaolu suurendamine. Seega on raske koheselt hukka mõista neid vahendeid, millega seda saavutada üritatakse. Hiljem selgub, et reaalselt on kõrge valimisaktiivus nendes riikides, kus kodanike kohustuslikuks kaasamiseks on olemas mitmekülgsed sanktsioonid ja neid rakendatakse.

1.4 Demokraatiateoreetilise põhjenduse olemasolu

Eelpool sai vaadeldud kohustuslike valimisi kolmest erinevast vaatenurgast (valimine kui kodaniku kohus, legitiimsuse aspekt ning küsimus kaasamisest). Kõik need aspektid teenisid eesmärki leida kohustuslikele valimistele demokraatiateoreetiline põhjendus. Järgnevalt sünteesib autor neid kolme erinevat vaaternurka ning teeb võimaluste piires kokkuvõtteid.

Kui me näeme valimistel osalemist kui kodaniku kohust, siis tekib peamine debatt selle üle, millisel määral on valimistel osalemine kohustus või õigus ning kas nad on üksteisest lahutatavad või käivad kokku? Üheks küljeks on näha valimist kui kodaniku õigust ja privileegi (ühtlasi ka õigus ja privileeg mitte hääletada). Nagu eelnevalt mainitud, on küsitud, kuidas saab kodanikku sellest õigusest ja privileegist lahutada? Teiseks küljeks on näha valimistes ühiskonna kollektiivse heaolu ja arengu tagamise vahendit ning kuna kasu lõikavad ühiskonnast kõik, siis lasub kõigil ka selle kasu saamise eest kohustus valida (Birch viidates Moreaule), (Birch, 2009, lk 41). Saab argumenteerida, et need riigid, kes kohustuslike valimisi kasutavad, näevad valimisi nurga alt, mis argumenteerib, et valimine on rohkem kodaniku kohus kui õigus. Ühtlasi on viidatud ka sellele, et kohustuslike valimiste näol on tegemist vaid kerge vabaduseriivega (Jakee & Sun, 2006, lk 63).

Veel kergemaks teeb selle vabaduseriive asjaolu, et hääletamise näol on tegemist anonüümse aktiga. Seega lahustub küsimus hääletamisest või mittehääletamisest ning see taandub väljailmumisele, mis omakorda taandub küsimusele, kas riigil on õigus kohustada kodanikku hääletama tulema. Sellele on kaks vaatenurka. Kui me näeme valimistes kodaniku jaoks ainult õigusi ja privileege, millest neid lahutada ei saa, siis on

see vägagi küsitav. Kui aga vaadelda valimisi läbi kohustuse spektri, siis on selle poolt oluliselt lihtsam argumenteerida, sest siis lihtne tuua paralleele maksude maksmisega, kohustusliku ajateenistusega ja kohustusliku haridusega. Kui riigil on õigus võtta kohustuslikult keegi väeteenistusse ning mitte küsida tema käest, et kas see talle meeldib või mitte, siis saab argumenteerida, et selle kõrval on kohustuslik ilmumine valimiskastide juurde vägagi leebe iseloomuga. Seda argumentatsiooni toetab viide ka sellest, et kui meil on õigus midagi teha, siis see ei pea tähendama automaatselt seda, et meil on õigus seda ka mitte teha (The case for..., 2007, lk 599).

Kaasamise ja legitiimsuse aspekt on omavahel tugevalt seotud. Poliitikud on huvitatud sellest, et nende valitsus paistaks välja legitiimne (suure elektoraadi toetusega). Seega on väga ahvatlev kohustada valijaid väljailmuma neile seda legitiimsust andma. Oluline on sealjuures see, et väikese valimisaktiivsuse korral jäävad ühel või teisel moel suur osa huvidest esindamata. Seda seisukohta jagab kindlalt Fischer, kes räägib mittevalijate poliitilisest marginaliseerimisest (Fischer, 2011, lk 39). Saab argumenteerida, et need hääled, mis on antud kohustusest, on oma olemuselt vähem väärt, aga ühtlasi saab väita, et huvisid näitab ka vähem kaalutletud ja vähem läbimõeldud otsus. Väga raske on uskuda, et keegi siseneb valimiskabiini ning kirjutab sedelile täiesti suvalise numbri. Autor on seisukohal, et isegi kaalutlemata otsus on tehtud alateadlikult ning keegi on suutnud valijat varem või hiljem positiivselt või negatiivselt mõjutada. Ühtlasi on täiesti võimalik, et valijate kohustuslikus korras valimiskastide juurde suunamine võib aidata neid välja Dean Machini poolt väljapakutud „surnud ringist“, kus kodanikud ei vali, sest nende huve ei esindata ning nende huve ei esindata, sest nad ei vali (Machin, 2011, lk 101-102). Erakondade huvi oma elektoraadi eest võidelda on raske alahinnata.

Valimisaktiivsus on suureks vaidlusobjektiks. Üldlevinult nähakse seda kui olulist näitajat demokraatia tervise kohta. Seda peetakse oluliseks nii legitiimsuse kui ka huvide esindatuse vaatenurgast. Franklin süüdistab kohustuslikke valimisi selle olulise indikaatori varjutamises (Franklin, 1999, lk 206, 216). Ben Saunders argumenteerib samas, et valimisaktiivsuse näol ei ole tegemist üldse olulise näitajaga ning et väiksem valimisaktiivsus ei tähenda vähem demokraatiat (Saunders, 2012). Veenvamad tunduvad need argumendid, mis valimisaktiivsuse olulisust kajastavad. Seetõttu võtab autor valimisaktiivsuse kohustuslike valimistega riikides, kui ühe olulise indikaatori,

vaatluse alla. Autor jagab Franklini muret selle olulise indikaatori varjutamise ees, aga samas on väljapakutud väga innovaativne lahendus selle probleemi potentsiaalseks lahenduseks (mittevalijate registreerimine ning nende vabastamine valimiskohustusest – potentsiaalselt parem ülevaade reaalsest valijaskonnast), (Lardy, 2004), (Engelen, 2009), (The case for..., 2007).

Sünteesi tulemusel on autor jõudnud järelduseni, et kohustuslike valimiste demokraatiateoreetilise põhjenduse olemasolu sõltub vaaternurgast, läbi mille me neid vaatleme. Kui me vaatleme valimisi kui eristatavat privileegi ja õigust, siis on raske argumenteerida kohustuslike valimiste demokraatiateoreetilise põhjenduse poolt. Kui vaadelda kohustuslike valimisi läbi kohustuse vaatenurga, siis on kohustuslike valimiste demokraatiateoreetilise põhjenduse olemasolu poolt lihtsam argumenteerida. Läbi sellise vaatenurga vaadates tundub see kui poliitiline otsus. Riikides on maksukoormused erinevad. Rootsis resideeruv miljonär võib maksude näol repressioonidega seoses riigile etteheiteid teha läbi sama vaatenurga nagu Austraalia kodanik, kes on kohustatud iga teatud aja tagant valimiskastide juurde ilmuma.

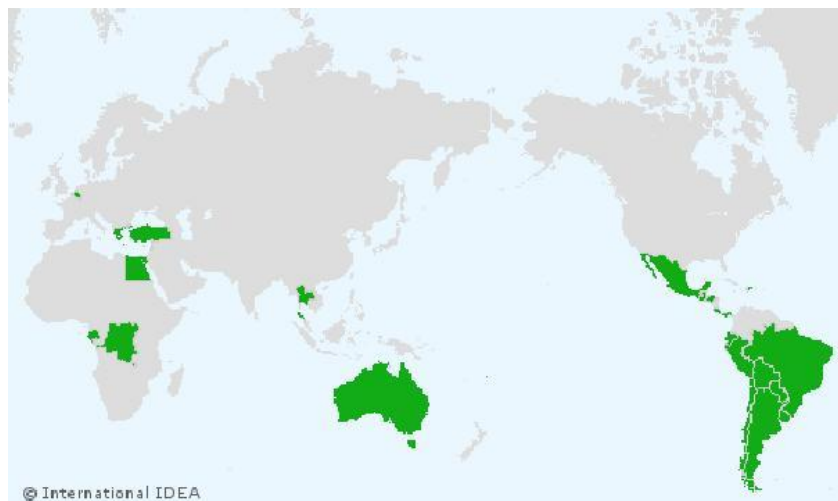
Teoreetilise osa saab kokku võtta mitmedimensionaalse raamistikuga. Erinevatel riikidel on kodanike õigustest ja kohustustest erinevad arusaamad ning need peegelduvad ka poliitilistes otsustes (näiteks kas valimised on kohustuslikud või mitte). Mõlemal poolel on väga häid argumente, mis kohustuslike valimiste demokraatiateoreetilist põhjendust kas kinnitavad või ümberlukkavad. Saab argumenteerida, et kohustuslike valimiste demokraatiateoreetilise põhjenduse olemasolu sõltub vaaternurgast, läbi mille me näeme kodanike õiguste ja kohustuste omavahelist suhestumist. Ühtlasi saab argumenteerida, et need riigid, kes kohustuslike valimisi rakendavad, näevad valimistes rohkem kohustust kui õigust. Kohustuslike valimiste rakendamise kasulikkuse või kasutuse ning selle seose demokraatia tervisega avab töö empiiriline pool.

II Kaardistamine

2.1 Kohustuslike valimiste kaardistamine

Oluline on vaadata, millised on need riigid, kes näevad valimistes rohkem kohustust kui õigust. Kas tegu on olemuslikult sarnaste riikidega nii demokraatia kvaliteeti kui ka valimisaktiivsust silmas pidades? Etteruttavalt saab mainida, et see ei ole sugugi nii ning see riikide nimekiri on äärmiselt kirju. Järgneva osa eesmärgiks ongi kaardistada kohustuslike valimiste ulatus (millised riigid?) ning rakendatavad sanktsioonid (millised karistused?). Analüüs toetub suuremal määral IDEA ning Sarah Birch'i kogutud andmetele. Peab koheselt ära mainima, et nendes andmetes esineb erinevusi. Mõlemad allikad ütlevad riikide arvuks 29, aga riikide nimekiri erineb 4 riigi osas. Sarah Birch ei tunnista kohustuslike valimisi Kongo Demokraatlikus Vabariigis, Gabonis, Liibanonis ning Liechtensteinis, samas on ta seisukohal, et kohustuslikud valimised on kasutusel Šveitsis, El Salvadoris, Venetsueelas ning Laoses (Birch, 2009, lk 36), (erinevused on kajastatud Tabelis 1.2).

Kohustuslikud parlamendivalimised 2009. a seisuga IDEA andmetel⁶

Kaardilt näeme, et kõige laiaulatuslikumalt on kohustuslikud valimised levinud Okeaanias ning Lõuna-Ameerikas. Muudes regioonides esineneb kohustuslike valimisi

6 - <http://tinyurl.com/ce4lrz> (19.05.2013)

vähemal määral. Riigid, kus on IDEA andmetel kohustuslikud parlamendivalimised, on järgnevad: Argentina, Austraalia, Belgia, Boliivia, Brasiilia, Tšiili, Kongo Demokraatlik Vabariik, Costa Rica, Küpros, Dominikaani Vabariik, Ecuador, Egiptus, Fidži, Gabon, Kreeka, Guatemala, Honduras, Liibanon, Liechtenstein, Luksemburg, Mehhiko, Nauru, Panama, Paraguay, Peruu, Singapur, Tai, Türgi ja Uruguay (IDEA).⁷ Nagu eelnevalt mainitud erineb see 29-riigiline nimekiri 4 riigi osas. Erinevused on siiski nüanssides. Näiteks on küsimusi tekitavas Šveitsis kohustuslikud valimised kasutusel vaid ühes piirkonnas (IDEA). Seega on meil 25 riiki, mille osas on olemas Birchi ning IDEA üksmeel, et seal on kasutusel kohustuslikud valimised. Järgnevalt vaatleb autor neid riike lähemalt kirjeldades järgnevaid aspekte.

*) Mis aastast alates on kasutusel kohustuslikud valimised? (tuginedes IDEA⁸ ning Sarah Birchi andmetele) (Birch, 2009, lk 36)

*) Millised on võimalikud sanktsioonid mitte valimas käinud valimisõiguslikele kodanikele? (Tuginedes IDEA andmetele. IDEA⁹ jagab võimalikud sanktsioonid viite erinevasse kategooriasse ning kuna tegemist on sanktsioonide kaardistamisel väga hea liigitusega, siis kasutab seda liigitust ka käesoleva töö autor – vt Tabel 1.1)

*) Kas sanktsioone ka realselt rakendatakse? (Tuginedes IDEA ning Sarah Birchi andmetele) (Birch, 2009, lk 36)

*) Kas kohustuslikud valimised sisalduvad põhiseaduses? (tuginedes Sarah Birchi andmetele) (Birch, 2009, lk 36) (Saab argumenteerida, et tegemist on olulise näitajaga, sest näitab seda, kui tõsiselt võtab riik kohustuslikke valimisi ning kui tugevalt nähakse seda riikliku küsimusena.)

Kogutud andmed esitab autor tabeli kujul (vt Tabel 1.2) Esimesed 25 riiki on need, mille osas Birch ja IDEA on üksmeelel. Viimased 8 riiki tabelis tekitavad küsimusi.

7 - <http://tinyurl.com/ce4lrvz> (19.05.2013)

8 - <http://tinyurl.com/9jman> (19.05.2013)

9 - vt nr 8

Tabel 1.1 (autori koostatud tabel IDEA poolt väljapakutud sanktsioonide klassifikatsiooni kohta)

Sanktsiooni liik	Seletus
1 – Selgituse andmine	Kodanik peab andma legitiimse seletuse selle kohta, et miks ta ei käinud valimas, et vältida järgnevat sanktsiooni, kui need eksisteerivad.
2 – Trahv	Mitte hääletamas käinud kodanikke on võimalik trahvida. Trahvimäärad on riigiti väga erinevad.
3 – Võimalik vangistus	Tuleb mängu riikides, kus trahvi tasumata jätmisel on võimalik rakendada vanglakaristust. Seda nähakse siiski, kui vangistust tasumata trahvi eest mitte kui vangistust mittehääletamise eest.
4 – Kodanikuõigused	Osades riikides võidakse kodanik ilma jätta hääletusõigusest (nt Belgia) või ei saa hääletusel mitteosalenud kodanik osa teatud avalikest teenustest (nt Peruu).
5 – Muud	Selle lahtri all on muud varieeruvad sanktsioonid, näiteks on Belgias raske saada tööd avalikus sektoris kodanikul, kes on mittehääletaja.

Tabelist 1.1 näeme, et sanktsioone on viit erinevat liiki. Mitmekülgsed sanktsioonide olemasolu teenib autori hinnangul eesmärki mõjutada kõiki kodanikke. Näiteks ei pruugi kõigi jaoks olla potentsiaalne trahv piisavalt hirmutav või motiveeriv. Trahvi suhtes ükskõikset kodanikku võivad mõjutada aga muud sanktsioonid (näiteks oht jääda ilma teatavatest kodanikuõigustest). Etteruttavalt saab mainida, et riigid, kus on kasutusel mitmekülgsed sanktsioonid, on elektoraadi kohustuslikus kaasamises edukamad (kõrgem valimisaktiivsus). See on ka oma olemuselt loogiline, et kodanikud soovivad reaalseid sanktsioone vältida.

Tabel 1.2 (autori koostatud tabel kohustuslike valimiste kohta tuginedes IDEA ning Sarah Birchi andmetele) (Tabel 1.2 jätkub üle mitme lehe)

Jrk nr	Riik	Valimised kohustuslikud alates	Olemasolevad sanktsioonide liigid (vt tabel 1.1)	Sanktsioonide rakendamine	Kohustuslikud valimised põhiseaduses?	Kommentaariid
1	Argentiina	1912 (IDEA, Birch)	1,2,4	Arvamused lahknevad. (IDEA – jah. Sarah Birch – ei)	jah (artikkel 37)	
2	Austraalia	1924 (IDEA, Birch)	1,2	jah	ei	

Jrk nr	Riik	Valimised kohustuslikud alates	Olemasolevad sanktsioonide liigid (vt tabel 1.1)	Sanktsioonide rakendamine	Kohustuslikud valimised põhiseaduses?	Kommentaariid
3	Belgia	1919 (IDEA) 1893 (Birch)	1,2,4,5	jah	jah (artikkel 62)	algsetl mehed (naised 1949)
4	Boliivia	1952 (IDEA) 1924 (Birch)	4	Arvamused lahknevad. (IDEA – ei. Sarah Birch – jah)	jah (artikkel 219)	Kohustus on alates 18. eluaastast (abielus kodanik). Kohustus alates 21. eluaastast (vallaline).
5	Brasiilia	1932 (Birch)	2	Arvamused lahknevad. (IDEA – jah. Sarah Birch – ei)	jah (artikkel 14)	Vabtahtlik kirjaoskamatutele ning üle 70. aastastele.
6	Tšiili	1925 (IDEA, Birch)	1,2,3	jah	jah (artikkel 15)	
7	Uruguay	1924 (Birch) 1934 (IDEA)	2,4	jah	jah (Artikkel 77)	Seadust ei kasutatud praktikas enne 1970. aastat.
8	Costa Rica	1936 (Birch)	-	ei	jah (artikkel 93)	
9	Küpros	1960 (IDEA, Birch)	1,2	jah	ei	
10	Dominikaani Vabariik	1966 (Birch)	-	Ei	jah (artikkel 88)	
11	Ecuador	1936 (IDEA) 1929 (Birch)	2	jah	jah (artikkel 27)	Kohustuslik kirjaoskuslikele kodanikele vanuses 18-65, teistele hääleõiguslikele kodanikele on vabatahtlik
12	Egiptus	1956 (ainult mehed) (IDEA, Birch)	1,2,3	Arvamused lahknevad. (IDEA – ei. Sarah Birch – jah)	ei	
13	Fidži	1990 (Birch)	1,2,3	jah	jah (artikkel 56)	
14	Tai	1997 (Birch)	Andmed puuduvad.	Arvamused lahknevad. (IDEA – ei. Sarah Birch – jah)	jah (seksioon 68)	
15	Kreeka	1926 (IDEA) 1929 (Birch)	-	ei	jah (artikkel 51)	Administratiivsed sanktsioonid (passi taotlemine, juhiloa saamine) kaotati aastal 2000.

Jrk nr	Riik	Valimised kohustuslikud alates	Olemasolevad sanktsioonide liigid (vt tabel 1.1)	Sanktsioonide rakendamine	Kohustuslikud valimised põhiseaduses?	Kommentaariid
16	Guatemala	1965 (Birch)	-	ei	jah (artikkel 136)	
17	Honduras	1894 (Birch)	-	ei	jah (artikkel 5)	
18	Türgi	1982 (Birch)	1,2	jah	jah (artikkel 175)	
19	Singapur	1958 (Birch)	4	jah	ei	Hääletusregistrist eemaldamine ennistamise võimalusega.
20	Luksemburg	1919 (Birch)	1,2	jah	ei	Vabatahtlik üle 70. aastastele.
21	Mehhiko	1917 (Birch)	5	ei	jah (artikkel 36)	
22	Nauru	1965 (IDEA, Birch)	1,2	jah	ei	
23	Panama	1928 (Birch)	Andmed puuduvad.	ei	jah (artikkel 129)	
24	Paraguay	1967 (Birch)	2	ei	jah (artikkel 118)	Kohustuslik kuni 75. eluaastani.
25	Peruu	1931 (Birch)	2,4	jah	jah (artikkel 31)	Kohustuslik kuni 75. eluaastani
26*	Kongo DV *(Tunnistab ainult IDEA)	Andmed puuduvad.	Andmed puuduvad.	Andmed puuduvad.	Andmed puuduvad.	
27*	Gabon *(Tunnistab ainult IDEA)	Andmed puuduvad.	Andmed puuduvad.	ei (IDEA)	Andmed puuduvad.	
28*	Liibanon *(Tunnistab ainult IDEA)	Andmed puuduvad.	Andmed puuduvad.	Andmed puuduvad.	Andmed puuduvad.	Birch vaidleb vastu ning ütleb, et enam ei ole (Birch, 2009, lk 19).
29*	Liechtenstein *(Tunnistab ainult IDEA)	Andmed puuduvad.	1,2	jah (IDEA)	Andmed puuduvad.	
30*	Laos *(Tunnistab ainult Birch)	1989 (Birch)	Andmed puuduvad.	Andmed puuduvad.	ei	
31*	Venetsueela *(Tunnistab ainult Birch)	1958 (Birch)	Andmed puuduvad.	ei (Birch)	ei	IDEA andmetel enam ei ole.
32*	El Salvador *(Tunnistab ainult Birch)	1950 (Birch),	Andmed puuduvad.	ei (Birch)	jah (artikkel 73)	
33*	Šveits *(Tunnistab ainult Birch)	1903 (Birch)	Andmed puuduvad.	jah (Birch)	jah (artikkel 23(2))	IDEA andmetel praktiliselt enam ei kasutata va ainult ühes piirkonnas. (Schaffhausen)

Kokkuvõtlik pilt sai äärmiselt kirju. 25 riigi osas valitseb IDEA ning Sarah Birchi andmetes üksmeel, et kasutusel on kohustuslikud valimised. Autor jätab eksituste vältimiseks ning lihtsuse huvides edaspidi tabeli lõpus olevad 8 küsimusi tekitavat riiki (Kongo DV, Gabon, Liibanon, Liechtenstein, Šveits, El Salvador, Venetsueela, Laos) uurimusest välja. Nende edasist uurimist takistab ka andmete puudus nendes riikide olevate potentsiaalsete kohustuslike valimiste iseloomu kohta (sanktsioonid, rakendamine). Edasised väited ja üldistused tulevad nende 25 riigi kohta, mille osas valitseb teatav üksmeel.

Küsimusi ei tekita mitte ainult riikide nimistu vaid ka kohustuslike valimiste kasutuselevõtmise algusaeg. Seega on tabelis toodud aastaarvu järgi mõlemad allikad, kui need langevad kokku. Ainult üks allikas on algusaja järgi toodud siis, kui teises andmekogumis puudusid andmed. Kui andmed lahknesid, siis on toodud tabelisse mõlemad variandid.

Erinevate sanktsiooniliikide olemasolu tugineb IDEA andmetele ning sellepõhjal on mitmekülgsed (2 või enam) sanktsioonide olemasoluga riike 12 (48%). Seega pooltes riikides, kus on kohustuslikud valimised kasutusel, on olemas seadusandluses mitmekülgsed sanktsioonid. Kõige populaarsemaks sanktsiooniks on trahv (15/25, 60%), sellele järgneb seletuse andmise vajadus (10/25, 40%) ning kolmandal kohal on sanktsioonid, mis on seotud kodanikuõigustega (6/25, 24%). Kõige sanktsiooniderikkam riik on Belgia (4 erinevat sanktsiooni).

Üks asi on sanktsioonide olemasolu, aga teine on nende rakendamine reaalsuses. Tabelis 1.2 on sanktsioonide rakendamine toodud jah/ei lahtrina, mis jätab palju ruumi tõlgendusteks. Ainult „jah“ või ainult „ei“ on toodud siis, kui IDEA ning Sarah Birchi tõlgendused langevad kokku. Eriarvamuse puhul on erinevad tõlgendused väljatoodud. 12 riigi osas valitseb üksmeel, et sanktsioone ka reaalselt rakendatakse. Nendeks riikideks on: Austraalia, Belgia, Tšiili, Küpros, Ecuador, Fidži, Luksemburg, Nauru, Peruu, Singapur, Türgi ja Uruguay. Kümnes riigis neist kaheteistkümnest on olemas ka eelnevalt mainitud mitmekülgsed sanktsioonid (va Ecuador ja Singapur). IDEA uuendas viimati oma andmeid 2009. aastal ning Sarah Birchi andmed pärinevad 2008. aastast, aga teatavaid küsimusi tekib ka seoses selle 12-riigilise nimistuga. Mitteamakadeemilistest allikatest (Belgia ajakirjandus) leiab viiteid sellele, et Belgias ei trahvita enam

mittevalijaid, kuigi seadusandlus selleks ekisteerib ning trahvimist võimaldab (Coninck, 2009).

Tabeli neljas lahter kujutab endast märget sellest, kas valimiste kohustuslikkus kajastub riigi põhiseaduses või mitte. See on autori hinnangul oluline näitaja, sest väljendab seda, kui oluline see küsimus riiklikult on. Tabelist näeme, et rohkem on neid riike, kus kohustuslikud valimised kajastuvad ka põhiseaduses (19/25, 76%). Kommentaaride lahter märgib enamasti erisusi soolises, vanuselises või teadmispõhises (kirjaoskus) kohtlemises.

Seega on meil 10 riiki (40%), mille osas on teatav üksmeel, et seal on kohustuslikud valimised, mitmekülgsed sanktsioonid mittevalijatele ning neid sanktsioone ka reaalselt rakendatakse. Nendeks riikideks on: Austraalia, Belgia, Tšiili, Küpros, Fidži, Luksemburg, Nauru, Peruu, Türgi ja Uruguay. Nendest kümnest riigist kuuel sisaldub vastav klausel kohustuslike valimiste kohta ka põhiseaduses. Nendest kümnest riigist ei ole seda klauslit põhiseaduses Austraalia, Küprosel, Luksemburgil ning Naurul. Samas saab argumenteerida, et Austraalia on üks karimaid kohustuslike valimiste rakendajaid.

Loogiliseks eelduseks on, et nendes riikides, kus on olemas mitmekülgsed sanktsioonid, neid rakendatakse, ja kohustuslikud valimised sisalduvad põhiseaduses, on valimisaktiivsus suurem ja demokraatia kvaliteet kõrgem. Vaadates seda riikide nimekirja (vt Tabel 1.2) võib ennustada siiski väga suurt varieerumist nii valimisaktiivsuses kui ka demokraatia kvaliteedis. Üheltpoolt võib ennustada suurt varieerumist nende riikide väga erinevate taustade ja demokraatiakogemuste tõttu ning teiselt poolt võib ennustada suurt varieerumist kohustuslike valimiste väga erineva iseloomu tõttu nendes riikides (vt Tabel 1.2). Tegu on väga erinevate riikidega, kus kohustuslike valimiste iseloom ja olemus (mitmekülgsed sanktsioonid vs ei ole sanktsioone, rakendatakse vs ei rakendata, kohustuslikud valimised põhiseaduses vs ei ole põhiseaduses) on väga erinevad.

III Mõju

3.1 Riikide organiseerimine

Osas II kaardistatud pilt kohustuslike valimiste ulatuse ja sanktsioonide kohta sai äärmiselt kirju. Nende riikide hulka (vt Tabel 1.2) kuulub väga erinevaid riike ning järgnevalt on need vaja organiseerida. Saab argumenteerida, et üheks olulisemaks teguriks, vaidlusobjektiks ning mõju avaldumise kohaks kohustuslike valimiste puhul on valimisaktiivsus. Järgnevalt reastab autor eelnevalt mainitud 25 riiki viimaste parlamendivalimiste valimisaktiivsuse alusel (alustades kõige kõrgemast). Tabelisse saab lisatud ka mitmekülgsete sanktsioonide olemasolu, nende rakendamine, kohustuslike valimiste sisaldumine põhiseaduses ning Freedomhouse'i demokraatiaindeks antud riigis.

Demokraatiaindeks aitab näidata seda, kui erinevate riikidega on tegu (demokraatia kvaliteedi kontekstis). Demokraatiaindeksi lisamine aitab kontrollida eeldust, et kõrge valimisaktiivsuse puhul on demokraatia kvaliteet suurem või aitab see vastupidiselt tõestada Ben Saundersi poolt väljapakutud teooriat, et kõrgem valimisaktiivsus ei tähenda tingimata rohkem demokraatiat (Saunders, 2012). Mitmekülgsete sanktsioonide olemasolu, nende rakendamine ja kohustuslike valimiste sisaldumine põhiseaduses koosvaadatuna riigi vabadusega (demokraatiaindeks) ning reaalse valimisaktiivsusega aitavad teha järeldusi sanktsioonide olemasolu ja rakendamise kahepoolse mõju kohta valimisaktiivsusele ning demokraatia kvaliteedile.

Tabelis 1.3 on andmed saadud järgnevalt. Valimisaktiivsus tugineb IDEA¹⁰ andmetele. Mitmekülgsete sanktsioonide olemasolu (2 või enam), nende rakendamine ja kohustuslike valimiste sisaldumine põhiseaduses lähtuvad Tabelist 1.2. Demokraatiaindeksis kasutab autor Freedomhouse'i 2013. a andmeid, kus numbriline väärtus markeerib poliitilisi vabadusi (skaala 1-7, kus 1 on kõige vabam ning 7 on kõige suletum) ning sõnaline väärtus markeerib vabaduse olemasolu klassifikatsiooni (vaba, osaliselt vaba, mittevaba) (Freedomhouse, 2013).

10 - <http://tinyurl.com/chdqnt7>

Tabel 1.3 (Autori koostatud tabel reastades kohustuslike valimistega riigid valimisaktiivsuse järgi viimastel parlamendivalimistel.)

Jrk nr	Riik	Valimisaktiivsus viimastel parlamendivalimistel	Mitmekülgsed sanktsioonid (jah/ei)	Rakendamine (jah/ei)	Kohustuslikud valimised põhiseaduses? (jah/ei)	Demokraatiaindeks (Freedomhouse, 2013)
1	Boliivia	94,55 % (2009)	ei	jah/ei	jah	3 (osaliselt vaba)
2	Austraalia	93,22 % (2010)	jah	jah	ei	1 (vaba)
3	Singapur	93,18 % (2011)	ei	jah	ei	4 (osaliselt vaba)
4	Nauru	92,69 % (2010)	jah	jah	ei	1 (vaba)
5	Luksemburg	90,93 % (2009)	jah	jah	ei	1 (vaba)
6	Uruguay	89,91 % (2009)	jah	jah	jah	1 (vaba)
7	Belgia	89,22 % (2010)	jah	jah	jah	1 (vaba)
8	Tšiili	87,67 % (2009)	jah	jah	jah	1 (vaba)
9	Türgi	87,59 % (2011)	jah	jah	jah	3 (osaliselt vaba)
10	Peruu	83,72 % (2011)	jah	jah	jah	2 (vaba)
11	Brasiilia	81,88 % (2010)	ei	jah/ei	jah	2 (vaba)
12	Ecuador	80,84 % (2013)	ei	jah	jah	3 (osaliselt vaba)
13	Argentiina	79,39 % (2011)	jah	jah/ei	jah	2 (vaba)
14	Küpros	78,70 % (2011)	jah	jah	ei	1 (vaba)
15	Tai	75,03 % (2011)	ei	jah/ei	jah	4 (osaliselt vaba)
16	Panama	70,05 % (2009)	ei	ei	jah	1 (vaba)
17	Guatemala	69,38 % (2011)	ei	ei	jah	3 (osaliselt vaba)
18	Costa Rica	69,11 % (2010)	ei	ei	jah	1 (vaba)
19	Paraguay	65,48 % (2008)	ei	ei	jah	3 (osaliselt vaba)
20	Fidži	64,00 % (2006)	jah	jah	jah	6 (osaliselt vaba)
21	Kreeka	62,47 % (2012)	ei	ei	jah	2 (vaba)
22	Mehhiko	62,45 % (2012)	ei	ei	jah	3 (osaliselt vaba)
23	Egiptus	62,04 % (2012)	jah	jah/ei	ei	5 (osaliselt vaba)
24	Dominikaani Vabariik	56,43 % (2010)	ei	ei	jah	2 (vaba)
25	Honduras	50,05 % (2009)	ei	ei	jah	4 (osaliselt vaba)
Keskmine	-	77,20 %	jah – 12 riiki ei – 13 riiki	jah – 12 riiki Jah/ei – 5 riiki ei – 8 riiki	jah – 19 ei – 6	2,4 (skaalal 1-7) vaba – 14 riiki osaliselt vaba – 11 riiki

Tabelist 1.3 on näha, et kuigi need on riigid, kus valimised on kohustuslikud, siis valimisaktiivsus varieerub väga tugevalt. Viimastel parlamendivalimistel oli kõige kõrgem valimisaktiivsus Boliivias (94,55 %) ning kõige madalam Hondurases (50,05 %). See on äärmiselt tugev kõikumine ning vajalik on arvutada, mis seda kõige rohkem põhjustab. Keskmine valimisaktiivsus viimastel parlamendivalimistel nendes riikides oli

77,20 %. Tuleb ära märkida, et see on nende riikide erinevat tausta ja kohustuslike valimiste erinevat iseloomu arvestades siiski üpriski kõrge tulemus. Sanktsioonide rakendamisega tundub pilt üsna ühene. Riikides, kus sanktsioone rakendatakse, on üldiselt kõrgem valimisaktiivsus. Mitmekülgsete sanktsioonide olemasoluga ei ole kõik nii selge, kuid siiski on tabeli eesotsas (esikümnes) mitmekülgsete sanktsioonidega riike 8. Väga suurt rolli ei tundu mängivat see, kas kohustuslikud valimised sisalduvad ka põhiseaduses või mitte (tabeli esikümnes 6 jah vs 4 ei).

Demokraatiaindeksist lähtudes on tabeli eesotsas (esikümnes) vabasid riike rohkem (7 vaba vs 3 osaliselt vaba riiki). Tuleb ära märkida, et kohustuslikke valimisi rakendatakse väga erinevates riikides. Vaid 14 riiki kahekümne viiest klassifitseeruvad demokraatiaindeksi järgi vabadeks riikideks. Ülejäänud 11 on vaid osaliselt vabad. Demokraatiaindeks (poliitilised vabadused) kõigub ühest (täiesti vaba) kuni kuueni (klassifikatsiooni poolest küll veel osaliselt vaba, aga peaaegu suletud). Punase laterna rollis (demokraatiaindeksi väärtus 6) on Fidži. Tuleb ära märkida, et vaid 9 riiki kahekümne viiest on saanud demokraatiaindeksi parima tulemuse 1 (täielikult vaba).

Selle numbri valguses saab argumenteerida, et need riigid, kes näevad valimistes kohustust mitte õigust, on oma olemuselt vähem vabad ning demokraatiat ei ole reaalselt rohkem. Demokraatiaindeksi keskmine tulemus on skaalal 1-7 vaid 2,4. Seega keskmine tulemus on klassifikatsiooni järgi vaba ja osaliselt vaba vahepeal. Need numbrid toetavad Ben Saundersi argumenti sellest, et suurem valimisaktiivsus läbi kohustuslike valimiste, ei tähenda rohkem demokraatiat (Saunders, 2012). Franklini mõtteraamistiku kontekstis saab ka argumenteerida, et kõrge valimisaktiivsus on varjutanud puudujäägid demokraatias mitte neid eemaldanud (Franklin, 1999).

3.2 Riikide grupeerimine tunnuste varieerumise alusel

Et saada paremini aimu sellest, milline Tabelis 1.3 toodud tunnustest mõjutab keskmist valimisaktiivust enam, tuleb Tabelis 1.3 kajastatud arvud panna risttabelisse ning Tabel 1.3 riigid grupeerida ühe tunnuse varieerumise alusel (vt Tabel 1.4). Tabel 1.4 aitab paremini mõista sanktsioonide olemasolu, nende rakendamise ja põhiseaduses sisaldumise seost valimisaktiivsuse ja demokraatiaindeksiga.

Tabel 1.4 (Tabel 1.3 põhjal)

Tunnus	Sanktsioonide mitmekülgsus		Sanktsioonide rakendamine			Kohustuslikud valimised põhiseaduses?		Demokraatiaindeks	
	Jah	Ei	Jah	Jah/Ei	Ei	Jah	Ei	Vaba	Osaliselt vaba
Tunnuse väärtus									
Keskmine valimisaktiivsus (%) viimastel parlamendivalimistel ühe tunnuse varieerumise alusel	83,86	71,61	85,97	78,58	63,18	74,70	85,13	80,39	73,14

Tabelist 1.4 lähtub, et kõige kõrgem oli keskmine valimisaktiivsus viimastel parlamendivalimistel riikides, kus sanktsioone ka realselt rakendatakse (keskmiselt 85,97%). Näha on selge korrelatsioon valimisaktiivsuse ja sanktsioonide rakendamise vs mitterakendamise vahel. See on ka oma olemuselt üsna loogiline, et kodanikud tahavad reaalseid sanktsioone vältida ning tulevad vajadusel valimiskastide juurde. Selge korrelatsioon on näha ka valimisaktiivsuse ning sanktsioonide mitmekülgsuse vahel. Mida mitmekülgsemad on sanktsioonid, seda kõrgem on keskmine valimisaktiivsus. Nagu eelpool mainitud, siis sanktsioonide mitmekülgsus omab laialdasemat mõju kodanikele (kui üks sanktsiooniliik ei mõjuta, siis võib olla mõjutab teine).

Huvitav vastupidine tulemus on näha kohustuslike valimiste põhiseaduses olemise või mitteolemise vahel. Selgub üllatuslikult, et riikides, kus kohustuslikud valimised on põhiseaduses, on keskmine valimisaktiivsus madalam, kui riikides, kus see põhiseaduses ei ole. Siinkohal tuleb aga rõhutada ka seda, et nende riikide osakaal, kus see põhiseaduses ei ole (vaid 6 riiki) on tublisti väiksem ning selles tulemuses võib olla ka omajagu juhuslikkust. Samas on valimisaktiivsuse esiviisikus 4 riiki (vt tabel 1.3), kus see põhiseaduses ei ole. See näitab siiski teatavat järjekindlust. 4 riiki neist kuuest, kus kohustuslikud valimised põhiseaduses ei ole, on täiesti vabad (neid oli kokku ainult 9/25). Osad neist riikidest, kus valimised on põhiseaduses (enamik, 19/25) ja demokraatiaindeksi tulemus on kõigest „osaliselt vaba“ peegeldavad autori hinnangul patriomoniaalset suhtumist oma kodanikesse. Demokraatiaga ei tundu mitmes neist riikidest sugugi asjad korras olevat, aga hääletamine on vabaduse asemel kohustus. See demonstreerib järjekordselt seda, kui mittehomogeenne on see riikide nimistu.

Kerge korrelatsioon on näha ka valimisaktiivsuse ning riikide demokraatiaindeksi vahel. Vabades riikides on keskmine valimisaktiivsus kõrgem, kui ainult osaliselt vabades riikides. Seega saab sõnastada kokkuvõtlikult, et kui vaatleme kohustuslike valimistega riike, siis kõige kõrgem valimisaktiivsus on riikides, kus on mitmekülgsed sanktsioonid, neid sanktsioone rakendatakse, kohustuslikud valimised ei sisaldu põhiseaduses ning riik klassifitseerub demokraatiaindeksi järgi vabaks. Loogilistest eeldustest osutusid õigeteks need, mis ennustasid seda, et mitmekülgsed sanktsioonide olemasolu ja rakendamine tagab suurema valimisaktiivsuse. Osaliselt õigeks saab lugeda ka loogilist eeldust, et vabades riikides on valimisaktiivsus kõrgem ning demokraatiaindeks parem, kui ainult osaliselt vabades riikides. Loogilistest eeldustest ei pea paika see, et valimiste sisaldumine põhiseaduses tagaks kuidagi parema valimisaktiivsuse või kvaliteetsema demokraatia.

Kokkuvõte

Teoreetilises osas sai vaadeldud kohustuslike valimisi kolmest erinevast vaatenurgast (valimine kui kodaniku kohus riigi ees, küsimus legitiimsusest ning kaasamisest). Need vaatenurgad teenisid eesmärki leida kohustuslikele valimistele demokraatiateoreetiline põhjendus. Üldlevinud seisukoht on see, et tegemist on kerge vabaduseriivega. Vabaduseriive märkimisväärsust vähendab asjaolu, et hääletamise näol on tegemist anonüümse aktiga. Seega ei taandu küsimus niivõrd hääletamisele kui võrd väljailmumisele.

Mõlema suuna toetuseks leidis väga häid argumente. Põhilised aspektid, mis toetavad kohustuslike valimisi, on järgnevad. On võimalik argumenteerida, et kohustuslikud valimised tagavad parema ja võrdsema esindatuse (poliitilise marginaliseerituse vähendamine), suurema valitsusinstitutionide legitiimsuse, kõrgema valimisaktiivsuse ja kaasatuse. Demokraatiateoreetilise põhjenduse olemasolu kasuks räägib ka väide, et kui meil on õigus midagi teha, siis see ei pea tähendama automaatselt seda, et meil on õigus seda ka mitte teha. Toetavates argumentides nähakse valimist tugevamalt kodaniku kohusena. Põhilised vastuargumentid on järgnevad. Rohkem valijaid ei tähenda tingimata rohkem demokraatiat. Valimisaktiivsuse olulisus seatakse Ben Saundersi poolt kahtluse alla. Kui valimisaktiivsus on siiski oluline, siis räägib kohustuslike valimiste vastu see, et valimiste kohustuslikuks tegemine varjutab selle olulise indikaatori. Vastuargumentides nähakse valimist tugevamalt kodaniku õigusena mitte kohustusena.

Kohustuslike valimiste demokraatiateoreetiline põhjendus sõltub vaatenurgast, läbi mille me neid näeme. Saab argumenteerida, et see sõltub sellest, kuidas me näeme kodanike õiguste ja kohustuste omavahelist suhestumist. Väga edukalt saab argumenteerida nii kohustuslike valimiste poolt kui ka vastu. Autorile tunduvad veenvamad need argumentid, mis näitavad valimisaktiivsust, legitiimsust ja kodanike kaasatust olulisest küljest. Seisukoht on seega see, et teoreetilises kontekstis on tegemist vägagi paeluva kontseptsiooniga. Eriti paeluvad on innovaatilised ettepanekud elektroaadist parema ülevaate saamiseks (mittehääletajate registreerimine, avalduse alusel hääletuskohustusest vabastamine). Kohustuslike valimiste rakendamine reaalsuses maalib aga hoopis teistsuguse pildi. Töö põhiküsimuseks oli: „Mil määral õigustavad

ennast kohustuslikud valimised?“ Seda küsimust aitab avada riikide kaardistamine ning kohustuslike valimiste mõju hindamine nendes riikides.

Empiirilisest osast selgus, et kohustuslike valimistega riikide näol on tegemist äärmiselt kirju nimekirjaga, kus puudub igasugune ühtsus ja homogeensus. Seal nimekirjas on demokraatiliste poliitiliste vabaduste kontekstis täiesti vabased riike kui ka peaaegu suletuid riike. Valimisaktiivus, kui üks põhiline küsimuseks olev indikaator, varieerub väga suurel määral (94,55 % - 50,05 %). Kokkuvõtlikult saab sõnastada, et kui me vaatame kohustuslike valimistega riike, siis kõige kõrgem valimisaktiivsus on riikides, kus on mitmekülgsed sanktsioonid, neid sanktsioone rakendatakse, kohustuslikud valimised ei sisaldu põhiseaduses ning riik klassifitseerub demokraatiaindeksi järgi vabaks (vt Tabel 1.4). Seega saab argumenteerida, et riigid, mis täidavad neid tingimusi, näitavad valimisaktiivsuses väga kõrgeid tulemusi ja saab väita, et nendes riikides kohustuslikud valimised teataval viisil ennast õigustavad. Samas on nimekirjas väga palju patriomoniaalse kuvandiga riike, kes näevad valimisi küll kodaniku kohusena, aga kus demokraatiaga asjad sugugi korras ei ole.

Kohustuslike valimiste näol on tegemist teoreetiliselt hästi põhjendatava kontseptsiooniga, mida rakendatakse väga erineva taustaga riikides (erinev kogemus demokraatiaga ja erinev kohustuslike valimiste iseloom). Kui me näeme valimisaktiivsust olulise väljendusena legitiimsuse ja esindatuse kohta, siis saab argumenteerida, et kohustuslikud valimised võivad ennast teatud juhtudel õigustada. Tõestatud said mõlemad sissejuhatuses sõnastatud eeldused. Kohustuslikele valimistele on võimalik leida demokraatiateoreetiline põhjendus, aga nende reaalses rakendamises puudub igasugune homogeensus ja ühtsus nii rakendamise osas kui ka tulemuste osas. Väga suur varieerumine esineb nii valimisaktiivsuses kui ka demokraatia kvaliteedis.

Kasutatud materjalid

Allikas : Institute For Democracy And Electoral Assistance Web site: www.idea.int
(viimati kuvatud 19.05.2013)

Birch, S. (2009). *Full Participation - A comparative study of compulsory voting*. Tokyo, New York, Paris: United Nations University Press.

Coninck, D.D. (June.2009.a.). *demorgen.be.*, allikas:
<http://www.demorgen.be/dm/nl/3625/De-Stemming/article/detail/878939/2009/06/06/Niet-stemmers-riskeren-geen-straf.dhtml>
(viimati kuvatud 19.05.2013)

Eesti Vabariigi põhiseadus. (1992).

Engelen, B. (2009). Why Liberals Can Favour Compulsory Attendance. *Politics*, 29 (3), 218-222.

Fischer, C. (2011). Compulsory Voting and Inclusion : A response to Saunders. *Politics*, 37 (1), 37-41.

Franklin, M. N. (1999). Electoral Engineering and Cross-National Turnout Differences: What Role for Compulsory Voting? *British Journal of Political Science*, 29 (1), 205-216.

Freedomhouse. (2013)., allikas:
<http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/FIW%202013%20Booklet.pdf> (viimati kuvatud 19.05.2013)

Hadjar, A., & Beck, M. (2010). Who does not participate in elections in Europe and why is this? *European Societies*, 12 (4), 521-542.

Hill, L. (2006). Low Voter Turnout in the United States : Is Compulsory Voting a Viable Solution. *Journal of Theoretical Politics*, 18 (2), 207-232.

Jakee, K., & Sun, G.-Z. (2006). Is compulsory voting more democratic? *Public Choice* , 129, 61–75.

Lardy, H. (2004). Is there a Right not to Vote? *Oxford Journal of Legal Studies* , 24 (2), 303-321.

Lever, A. (2010). Compulsory Voting: A Critical Perspective. *British Journal of Political Science* , 40 (4), 897-915.

Machin, D. (2011). Compulsory Turnout: A Compelling (and Contingent) Case. *Politics* , 100-106.

Meikar, S. (11. August 2004. a.). Kui valima ei lähe, saad trahvi. *Eesti Ekspress* .

Saunders, B. (2012). The Democratic Turnout Problem. *Political Studies* , 50, 306-320.

The case for... (2007). The case for compulsory voting in the United States. *Harvard Law Review* , 121 (2), 591-612. (Anonüümne artikkel)

Summary

Compulsory elections: theory, implementation and impact

The aim of this Bachelor's thesis is to investigate compulsory elections. The paper is divided into three major parts. First part is theoretical and the assignment for it is to look for the arguments for compulsory elections in democratic theory sense. The argumentation is looked from three different angles (elections as a civic duty, legitimacy issues and the question about involvement).

The empirical part is divided into two. The first part from it is about map-drawing (Which countries implement compulsory elections and what sanctions do they use?). The second part of the empirical research is about describing the impact of compulsory elections in these countries. Main indicators used for that are voter turnout and quality of the democracy measured with Freedomhouse democracy index.

There were two main presumptions. First one was that it is possible to find good arguments for compulsory elections in democratic theory sense. The second one was that there is a huge variability among these countries who implement it. Both of those presumptions were proved to be correct. You can justify compulsory elections in a number of ways (better representation, more legitimacy and more involvement). It is also possible to argue against compulsory elections (e.g hiding an important indicator for democratic health – voter turnout). The variability among those 25 countries who implement it, is substantial. The voter turnout e.g varies from 94,55% in Bolivia to 50,05% in Honduras. Only 9 of those 25 countries are democratically totally free (Freedomhouse index value 1). That means that there are many countries who are actually not the most democratic countries but see elections strongly as a civic duty and implement compulsory elections.

The highest value of voter turnout among those countries are in countries that actually implement sanctions (not all of them do) and in countries that have more different sanctions than just one. One of the indicators was about constitutionalised

compulsory elections. Surprisingly it has a negative effect on voter turnout in compulsory elections.

One of the main questions about the topic was: „To what extent can you justify compulsory elections?“ If we see voter turnout as something important in the case of democratic legitimacy and representation then we can justify compulsory elections in some cases.